

Z literatury

Book reviews

Petr Procházka (ed.)

Ústav biologie obratlovců Akademie věd České republiky, v.v.i., Květná 8, CZ-603 65 Brno;
e-mail: prochazka@ivb.cz

Procházka P. (ed.) 2021: Z literatury. *Sylvia* 57: 107–118.

Cílem této rubriky je pomoci čtenářům zorientovat se v džungli odborných knih s nejrůznější ornitologickou tematikou, upozornit na významné aktuální publikace, ale i jiné nedávno vyšlé knihy, které by mohly jinak zapadnout. Kromě toho mohou být recenze i poučením, a to díky vybraným stěžejním momentům, které někteří recenzenti umí trefně zdůraznit. Prosíme zájemce o sepsání recenze, vydavatele nebo čtenáře *Sylvie*, kteří mají návrhy na publikace vhodné k recenzi, aby se obraceli na editora (viz kontakt výše). Texty v této rubrice vyjadřují názor pisatele, nepodléhají recenznímu řízení, pouze procházejí redakční a jazykovou úpravou. V letošní rubrice „Z literatury“ se můžete těšit na monografie o třech druzích ptáků (pojednávající o káni lesní, sově pálené a kosu horském), na vyčerpávající pohled na to, jak ptáci přežívají zimu, a na knihu o návratu ptáků do britské přírody.

The aim of this section is to guide the readers through the jungle of ornithological books by drawing their attention to significant current publications or some easy-to-overlook books. Book reviews can also inform the readers about significant moments which some reviewers are able to pinpoint brilliantly. Please, contact the book review editor if you wish to write a review, offer or suggest a book for review. The book reviews in this section express the opinion of the writer, do not undergo the review process, and are solely subject to copyediting. In this year's "Book reviews", you can enjoy three single-species monographs (featuring Common Buzzard, Barn Owl and Ring Ouzel), a comprehensive perspective on how birds survive the winter and a book about rewilding birds in the UK.

Fairbrother V. & Hutchinson K. 2020:
The Ring Ouzel: A View from the North York Moors.

Whittles Publishing, Dunbeath (ISBN 978-1849954358). 272 pp., price 21.95 GBP.

“We cannot recommend highly enough the rewards of undertaking a single species study – we only wish we had started sooner”. This sentence in the preface by the two authors, Vic Fairbrother and Ken Hutchinson, really captures well the essence of the whole book and its source of inspiration. These two passionate ornithologists have dedicated

an impressive amount of their time in the last 20 years to study their favourite species, the Ring Ouzel (*Turdus torquatus*), in the North York Moors National Park in northern England. From the arrival of the first birds at the end of March to the last observations in the autumn, the authors have tirelessly roamed in heather moorland, scrutinizing and carefully documenting in their notebooks almost every aspect of the breeding ecology and life history of the Ring Ouzel. This has served the purpose of monitoring several parameters over these two decades, such as the population size, laying dates, breeding success, predation events or

the frequency of double broods. More surprisingly, and this is certainly one of the originalities of the book, some extracts of these field notes were also integrated into the text to liven up an otherwise rather classical structure. This makes the book unique, at the frontier between a monograph and a nature novel, transporting the reader every now and then directly to the British uplands.

The book is structured in 19 chapters. Apart from the general introduction to the species, a review of previous studies and the part on migration, the chapters are mostly based on the data gathered by the two authors within the North York Moors National Park, mostly in the Rosedale area. These results are well discussed in relation to the existing literature, although one might regret the strong British focus and the lack of perspective on the situation in Scandinavia (which harbours the same subspecies, *T. t. torquatus*) or central Europe (*T. t. alpestris*). After portraying the study area, the authors synthesize the main characteristics of nest sites as well as arrival dates, evidencing an earlier return over the last 18 years. This is followed by four chapters entitled “Breeding history at key sites”, where a special effort is made to describe the breeding biology of the species in different types of habitats. Richly illustrated, these chapters give a vivid account of daily fieldwork activities and the struggle to locate and monitor nests. On the other hand, they might appear very specific to those who are not familiar with the study region. The following chapters are more pleasant to read, and the authors do a great job to summarize the impressive 20-year dataset they gathered, including insightful graphs on temporal trends of several parameters. The breeding behaviour, from courtship to feeding fledglings, is described in great detail and always enlivened by field anecdotes. The last part of the book covers

different topics from migration to human disturbance, of which communication is certainly the most original. In this chapter, an interesting analysis of Ring Ouzel songs suggests the existence of dialects across the North York Moors. It proves, if anyone had doubts, that the authors are not short of ideas to satisfy their thirst for knowledge on the mysterious mountain blackbird. The last chapter discusses the efforts to understand the drivers of the species’ dramatic decline across the UK, including those by the Ring Ouzel Study Group, and lists a few potential measures to conserve the species in the future.

Altogether, this work is certainly a must-read for every Ring Ouzel enthusiast. At the same time, it is still very accessible and thus appropriate for everyone who wishes to know more about this fascinating species and the wildlife of the North York Moors. Numerous pictures by the authors and gorgeous illustrations by Jonathan Pomroy make the whole visually very attractive, in addition to the pleasant layout. Without a doubt, the wealth of information assembled in this book is an invitation to dive into it again and again. It will please any curious naturalist, especially those who understand the thrill to get to know a single species so well.

Arnaud Barras

Macdonald B. 2019: *Rebirding: Rewilding Britain and its Birds.*

Pelagic Publishing, Exeter (ISBN 9781784271886). 335 str., cena 9,90 GBP.

Kniha o návratu ptáků do britské přírody s obrázkem pelikána na titulní straně ve mně nutně probudila zvědavost a zavdala mnoha otázkám. Především, do jaké míry by se tamní krajina musela změnit, abychom v ní mohli pozorovat tyto

velikány? Na tuto a mnohé další návazné otázky lze nalézt odpovědi ve čtrnácti kapitolách věnujících se tématu rewildingu, tedy návratu divoké přírody do krajiny, převážně z pohledu ptačích populací.

Až lyrickým popisem své vize britské krajiny oplývající rozmanitostí mnohdy již zřídka viděných druhů ptáků a dalších nepostradatelných zvířat udržujících pestrou krajinnou mozaiku nás autor vtáhne do svého vyprávění o návratu ptáků a divočiny do Velké Británie. Následně se vydáváme stovky tisíc let nazpět, do doby příchodu pradávného člověka na území dnešních Britských ostrovů, abychom odhalili počátek klíčových změn v krajině. Tato historická procházka mě potěšila jednak kvůli barvitě popsanému životu pleistocenní megafauny, ale hlavně jako důležitá zmínka o dynamice prostředí, na které se ptáci adaptovali během svého dlouhého evolučního vývoje. Se znalostí o zajišťování krajinné mozaiky lesů, keřových a travinných porostů dávno vymřelými velkými zvířaty snadněji pochopíme, jaké prvky managementu bychom měli vrátit do současné krajiny, aby se v ní dařilo nejen ptákům. Nicméně trefně pojmenované „polární Serengeti“ bere koncem posledního glaciálu za své a krajina se dostává pod čím dál větší tlak člověka.

Neolitický člověk se usadil a začal chovat dobytek, pěstovat plodiny a rozsáhle kácet lesy, čímž krajinu bezprecedentně změnil. Dále se dozvídáme o smutných milnících, jako je relativně novodobé vymizení nezastupitelných populačních regulátorů, rysa či vlka, kvůli jejich pronásledování a zmenšování teritorií vlivem hospodaření. Středověký lov byl vskutku velmi efektivní a jeho působením došlo k vyhubení například jeřába popelavého (*Grus grus*), a to na několik staletí. Možná je až s podivem, že britská krajina dočasně či kompletně ztratila mnohé ptačí druhy až relativně nedávno, během 16. až 18. století, právě kvůli kompletnímu odlove-

ni, nezřídka motivovanému výplatou odměny. Ale musíme si přiznat, že v té době jiné druhy, jako ůhýk obecný (*Lanius collurio*) a slavík obecný (*Luscinia megarhynchos*), díky lidské činnosti prosperovaly. Extenzivní pastva dobytka redukující zarůstání travních porostů lesem či mozaika malých políček protkaná keřovými pásy zajišťovaly dostupnost habitatů, o kterých si ptáci moderní krajiny mohou v případě absence vhodného managementu často nechat jen zdát.

V historii se postupně přesouváme až k významnému novodobému předělu v 60. letech, kdy byla přijata Společná zemědělská politika Evropské unie, vyvíjející farmáře, aby zužitkovali každý centimetr čtvereční půdy k zemědělské produkci. Zároveň se od 70. let začínají systematicky studovat populační trendy ptáků a vycházejí první hnízdní atlasy. Na základě „tvrdých dat“ jsme obeznámeni se současnou nelichotivou statistikou. Početnost široce rozšířených druhů jako hrdlička divoká (*Streptopelia turtur*), strnad luční (*Emberiza calandra*), vrabec polní (*Passer montanus*) nebo koroptev polní (*Perdix perdix*) poklesla od 70. let o více než 90%. Bohužel, mnohé z těchto druhů pravděpodobně vymizí již v blízké budoucnosti. Aby tento osud potkal co nejméně druhů rychle ubývajících ptáků, je třeba přikročit k cílené proměně britské krajiny, avšak takříkajíc šité na míru. Výzev, na které je třeba se při tomto procesu připravit, jmenuje autor hned několik. Když pomíneme vcelku triviální obecné fenomény jako nutnost kontaktu jednotlivých metapopulací či obtížnou přirozenou rekolonizaci ze silných populací na kontinentální části Evropy kvůli ostrovní poloze Velké Británie, zaměřme se na několik konkrétních příkladů, ve kterých vidí autor velký potenciál pro rewilding.

Národní parky Spojeného království spadají do kategorie V dle IUCN, čili jsou

ekvivalentem našich CHKO. Není potom velkým překvapením, že jsou designovány spíše jako území pro těžbu dřeva, farmaření a lov než jako oázy divoké přírody. Čtenářům je doporučováno prohlédnout si satelitní snímky těchto území, ze kterých již na první pohled vidíme probíhající intenzivní lesní hospodaření. Velký dopad na krajinu má chov dobytka, zvláště pak chov ovcí ve Walesu, protože vytváří spíše rozsáhlé trávníky než louky vhodné pro hnízdění lučních ptáků. Zároveň tento chov zaměstnává mizivý podíl lidí a přežívá jen díky dotacím tvořícím až 80% příjmů farmářů. Autor proto velmi vyzdvihuje ideu ekoturismu, který by mohl zaměstnat více lidí než až příliš dominující chov dobytka a zajistit farmářům dostatečné příjmy pro zachování extenzivního hospodaření v krajině. Jako další plýtvání potenciálem divočiny je označen tradiční chov a lov bělokura rousného (*Lagopus lagopus*) ve vysočinách, kterému se věnuje mizivý podíl obyvatel venkova a vytváří minimum pracovních míst. Navíc management založený na vypalování vřesovišť znemožňuje vytvoření stromové mozaiky, vhodné například pro tetřívka obecného (*Lyrurus tetrix*), který v těchto místech v minulosti žil spolu s bělokurem. Podobných, neméně závažných příkladů hospodaření s velkým dopadem na ekosystémy je vyjmenováno mnoho. Velmi se mi líbí, že autor bere v potaz také sociálně-ekonomické hledisko při navrhování změn hospodaření, aby byl zřejmý benefit i pro tu část společnosti, která má k přírodě vztah spíše vlažný.

Nyní bych rád zmínil fenomén, který není lokálně specifický a určitě stojí za velkou pozornost, protože se týká takřka všech lidských sídel v ekonomicky zdatnějších státech. Autor ho pojmenoval „*ecological tidiness disorder*“ (volně by šlo přeložit jako chorobné uklízení životního prostředí), projevující se jako přehnaná

péče o zeď ústící až ve sterilizaci přírody. Neposečená zákoutí, neořezané keře či rozbahněné cesty a jiné tzv. neupravené prvky měst a zahrad tvoří svou velikostí spíše marginální habitaty, avšak důležitost pro mnohé ptáky a jiná zvířata mají obrovskou. Kvůli absenci „nepořádku“ v britské městské krajině by mohlo dojít například k vymizení prudce ubývající populace ježků západních (*Erinaceus europaeus*) již v roce 2025. Ke zlepšení situace však pravděpodobně nedojde, pokud se nezmění myšlení lidí a jejich přístup ke sdílení životního prostoru s ostatními právoplatnými obyvateli měst a vesnic.

Kniha *Rebirding* by mohla zaujmout čtenáře toužící nasát velké množství faktů o historickém a současném stavu britské krajiny a důvodech, proč v ní již nenacházíme mnohé (nejen) ptačí druhy. Ze všech stran k nám proudí informace o nutnosti podniknout účinné kroky ke zmírnění dopadů klimatické změny a s ní spojených dopadů na habitaty, které přidávají autorovu počínání na váze a aktuálnosti. Ke čtení jsem přistoupil nezaujatě, bez jakýchkoli očekávání a mohu říci, že autorovy ideje o návratu divočiny si určitě zaslouží své místo mezi argumenty při jednáních o nově přijímaných přístupech k hospodaření podporujících pestrou krajinu.

Jan Hanzelka

Pasquier R. F. 2019: *Birds in Winter. Surviving the Most Challenging Season.*

Princeton University Press, Princeton and Oxford (ISBN 978-069-117855-4). 304 str., cena 29,95 USD.

Název může evokovat, že se tato kniha zaměřuje na ptáky čelící během zimy extrémním klimatickým podmínkám,

snížené dostupnosti potravy a dlouhým nocím. Ano, i o tom kniha je, nicméně její záběr je až překvapivě mnohem širší; před čtenářem se rozevívá pestrý kaleidoskop poznatků o životě ptáků v mimohnízdním období roku, a to ať tito ptáci tráví zimu kdekoli a jakkoli specifickým způsobem. Ostatně, jak autor sám předesílá, zima je globální fenomén a ptáci musí na její příchod či jeho důsledky nějak reagovat, ať žijí kdekoli, byť se jejich konkrétní reakce různí třeba mezi zeměpisnými pásy, nadmořskou výškou a jednotlivými druhy nebo populacemi. Právě o variabilitě způsobů, jak se ptáci vypořádávají se zimním obdobím, kniha pojednává.

Kniha je rozdělena do deseti hlavních kapitol, z nichž první se věnuje především migraci. Mohlo by se zdát, že migrace jako únik před zimou do podobné knihy nepatří, avšak autor se na to dívá trochu jinak. Zima, jak již bylo naznačeno výše, ovlivňuje ptáky na celém světě. I migrující ptáci se tak na svých zimovištích (a cestou na ně) potýkají s problémy souvisejícími s příchodem zimy, i když to nemusí být zrovna drsné zimní klima, ale třeba konkurence o potravu s dalšími migranty a/nebo místními druhy ptáků. O tom, že tyto faktory hrají v životě tažných ptáků velkou roli, není sporu, zvláště když si uvědomíme, že četné druhy tráví na vzdálených zimovištích a tahových zastávkách větší část roku než na svých hnízdištích. S migračním statutem druhů, rozdílů mezi výběrem prostředí na hnízdištích a zimovištích nebo třeba změnami prostředí na vzdálených zimovištích se v knize dále pracuje. Nejsou opomenuty ani ostatní sezónní pohyby, které nemají vyloženě charakter migrace, např. potulky nebo hromadné vpády (irupce).

Druhá kapitola pojednává o tom, jak se na zimu připravit, a předně je rozebrán proces pelichání. V přímé souvis-

losti s příchodem zimy je však z této kapitoly asi nejzajímavější část věnovaná vytváření zásobáren potravy. Čtenář se zde kromě různých ekologických a behaviorálních detailů (např. jak se liší jednotlivé druhy sýkor podle způsobu ukrývání potravy) dozví, např. i jaká část mozku zodpovídá za prostorovou paměť nutnou k opětovnému nalezení uschované potravy a o co větší objem mozkovny zabírá u ptáků schovávajících si potravu v porovnání s příbuznými druhy, které tak nečiní.

Zájemcům o život ptáků během zimy nejspíše připadnou nejzajímavější následující čtyři kapitoly (třetí až šestá) věnované tomu, kde ptáci zimu tráví, jaké prostředí si vybírají, jaké (vnitro- i mezidruhové) sociální vazby si v tomto období vytvářejí či naopak opouštějí, jaký „program dne“ dodržují a jak to ovlivňuje jejich přežívání. Čtenář zde najde témata, jako je např. organizace zimních hejn, výběr nocoviště nebo konkrétní adaptace na chlad. Dozví se zde např. i to, u kterých druhů a jak dochází ke snižování tělesné teploty v zájmu úspory energie během mrazivých nocí nebo které druhy dokonce upadají i na delší dobu do stavu připomínajícího zimní spánek savců. Řeč je i o strategiích, jak čelit zvýšenému tlaku predátorů, nebo o rozličných změnách potravního chování v zimě.

Následující kapitoly (sedmá a osmá) se týkají chování ptáků na konci zimy (tj. v době „očekávání“ jara), např. prozkoumávání budoucích hnízdišť, zimního hnízdění (jaké známe např. u naší křivky obecné *Loxia curvirostra*), odletu ze zimovišť nebo naopak setrvání na zimovišti i během léta. Poslední dvě kapitoly (devátá a desátá) se věnují problematice ohrožení a ochrany zimujících ptáků. Jsou zde probrány hlavní faktory ohrožující zimující ptáky, včetně příkladů mimo náš běžný obzor, jako

je úbytek mangrovových porostů při západním pobřeží Afriky nebo kontaminace prostředí ropnými produkty, ale i těch, které máme více na dosah, jako je rušení zimujících ptáků nešetrným turismem (včetně např. lyžařských vleků). Samostatné místo je věnováno vlivům probíhajících klimatických změn na zimující ptáky.

Knihy má široký tematický a z geografického pohledu v podstatě globální záběr. Je třeba vyzdvihnout, jak obrovskou práci odvedl autor při rešerši literatury (seznam literatury má přes 30 stran a zahrnuje více než 600 citací). Text je koncipován jako soubor srozumitelně odvyprávěných příkladů, jejichž množství je pozoruhodné. Zdroje informací jsou důsledně citovány a na konci každé kapitoly je téma vždy stručně shrnuto. I začátečníkovi v oboru je tak naservírován výtah z problematiky (resp. úvod do ní) a zároveň i literatura, kterou může konzultovat, stojí-li o podrobnosti. Náročnějším zájemcům však v knize mohou chybět některá témata, např. z poměří ekologie a fyziologie, jako je problematika přenastavení bazální rychlosti metabolismu před zimou a její genetické „fixovanosti“ u populace (viz např. Broggi et al. 2005), rozbor mechanismů energetické bilance organismu (např. Moore 1945), kvantitativní pohled na faktory výběru nocoviště (např. Villén-Pérez et al. 2014) nebo ekologická témata jako např. význam ukrývání semen ptáky před nadcházející zimou pro šíření některých dřevin tam, kde by se jinak šířily jen obtížně (např. ořešník kropenatý *Nucifraga caryocatactes* a borovice limba *Pinus cembra*; např. Zong et al. 2010) aj. V knize nenajdete jediný graf či tabulku, byť by si některá témata takové zpracování zasloužila. Lze to však chápat jako záměr; kniha je (i díky tomu) graficky jednotná a velmi úhledná. Grafika stojí především na melancholicky ladě-

ných perokresbách – „momentkách“ ze života ptáků v zimě – jejichž autorkou je Margaret La Farge.

Knihy *Birds in Winter* se zabývá tematikou, která nepatří k mainstreamům ornitologie. Jedná se o jeden z nemnoha souborných počinů na toto téma; z těch dalších lze zájemcům doporučit již takřka kultovní knihu *Life in the Cold* (Marchand 2013), která se oproti knize *Birds in Winter* zaměřuje jen na skutečně chladné prostředí (oblasti), ale zase se věnuje pestřejší plejádě organismů, rostliny nebo dokonce člověka nevyjímaje. Kniha *Birds in Winter* vystihuje, jak neuvěřitelně pestrý a zajímavý je zimní život ptáků, a snaží se povzbudit zájem o něj. Je nabitá fakty, a i přesto, že se pro obří objem informací nečte úplně snadno, má velký potenciál čtenáře nejen poučit, ale také inspirovat ke studiu či prostému všimání si, co dělají ptáci v zimě.

Martin Paclík & Martin Valášek

- Broggi J., Hohtola E., Orell M. & Nilsson J.-Å. 2005: Local adaptation to winter conditions in a passerine spreading north: A common-garden approach. *Evolution* 59: 1600–1603.
- Marchand P. J. 2013: *Life in the Cold: An Introduction to Winter Ecology*. Fourth edition. University Press of New England, Hanover and London.
- Moore A. D. 1945: Winter night habits of birds. *Wilson Bulletin* 57: 253–260.
- Villén-Pérez S., Carrascal L. M. & Gordo O. 2014: Wintering forest birds roost in areas of higher sun radiation. *European Journal of Wildlife Research* 60: 59–67.
- Zong C., Wauters L. A., Van Dongen S., Mari V., Romeo C., Martinoli A., Preatoni D. & Tosi G. 2010: Annual variation in predation and dispersal of Arolla Pine (*Pinus cembra* L.) seeds by Eurasian Red Squirrels and other seed-eaters. *Forest Ecology and Management* 260: 587–594.

Roulin A. 2020: *Barn Owls: Evolution and Ecology*.

Cambridge University Press, Cambridge (ISBN 9781107165755). 297 str., cena 44,99 GBP.

V březnu roku 2020 vyšla v nakladatelství Cambridge University Press monografie věnující se sově pálené (*Tyto alba*) z pera odborníka z nejpovolanejších, Alexandra Roulina. Autor je profesorem na univerzitě ve švýcarském Lausanne (na katedře ekologie a evoluce). Výzkumu sovy pálené se věnuje více než třicet let, a to zejména studiu populační dynamiky, demografie, potravní ekologie a evoluce zbarvení. Je autorem či spoluautorem více než 240 odborných článků, z nichž většina je věnována sově pálené. Monografie „Sova pálená“ je logickým vyústěním jeho dlouhodobého bádání včetně shrnutí publikovaných prací. Roulin inicioval několik výzkumných projektů zabývajících se evolucí barevných forem a rozšířením poddruhů sovy pálené (především v Evropě). V posledních letech se spolupodílí na projektu „Sovy pálené neznají hranice“ v oblasti Blízkého východu (zejména v Izraeli), kde je sova pálená modelovým druhem nejen v rámci biologické ochrany zemědělských kultur, ale i předmětem dialogu na cestě k usmíření mezi národy Izraele, Palestiny a Jordánska. Recenzovaná monografie je graficky doprovázena řadou zdařilých maleb, jejichž autorem je mladý švýcarský malíř přírody Laurent Willenegger. Kniha obsahuje i doprovodné barevné a černobílé fotografie. Předmluvu ke knize napsal známý specialista na sovy Erkki Korpimäki, profesor na univerzitě v Turku. Jak sám s určitým povzdechem dodává, sova pálená je kosmopolitně rozšířený druh vyskytující se téměř po celém světě, avšak kromě jeho rodné země a dalších severovýchodních oblastí.

Kosmopolitní rozšíření sovy pálené umožnilo vznik velkého množství tematických odborných článků. Sově pálené bylo dále věnováno celkem třináct monografií (Bunn et al. 1982, de Jong 1983, Shawyer 1987, Taylor 1989, Epple 1993, Brandt & Seebaß 1994, Shawyer 1994, Taylor 1994, de Jong 1995, Baudvin & Perrot 2005, Poprach 2008, 2010, de Jong 2013). Je zajímavé, že zatím všechny tyto monografie vznikly v kolébce západní civilizace, tedy v Evropě. Výjimkou je populárně naučná publikace o poddruhu *Tyto alba erlangeri* vydaná v Izraeli (Leshem 2013), která je však věnována i některým dalším druhům dravců a sov.

Monografie Alexandra Roulina zahrnuje celkem 12 kapitol a závěr. V úvodní kapitole autor seznamuje čtenáře s následujícími tématy: Proč je sova pálená tak zajímavá? Proč studovat sovy pálené, a ne laboratorní myši? Proč je sova pálená kosmopolitní? Proč sova pálená žije tak blízko lidí? Kniha dále pokračuje pojednáním o evoluci čeledi Tytonidae. Monografie čerpá z odborných prací věnovaných sově pálené a dalším druhům čeledi Tytonidae z let 1853–2018. Autor prostudoval celkem 3 696 odborných článků, přičemž dalších minimálně 650 na prostudování čeká. Z uvedeného počtu je přibližně 61 % prací věnováno výzkumu sovy pálené v západní Evropě, z toho 564 prací (15 %) vzniklo v Německu. Ve vztahu k početné americké populaci sovy pálené (zřejmě severoamerický poddruh *Tyto alba pratincolla*) bylo publikováno pouze 492 článků (13 %). V Evropě a v USA bylo sově pálené věnováno podstatně větší výzkumné úsilí než např. v Africe, na středním východě, v Asii, v Oceánii, na tichomořských ostrovech a ve střední a jižní Americe.

Na konci jednotlivých podkapitol autor nastiňuje budoucí možné směřování jednotlivých výzkumů, což je nový a přínosný prvek. Zmiňuje např., že čeleď

Tytonidae se s největší pravděpodobností poprvé objevila v Austrálii, kde se nachází nejvyšší diverzita rodu *Tyto*, a odtud sovy tohoto rodu kolonizovaly ostatní kontinenty. Evropa byla sovou pálenou osídlena po poslední době ledové, a to ze dvou směrů: z východu (směrem na Řecko) a z Pyrenejského poloostrova (směrem na Německo).

Druhá kapitola se věnuje problematice ochrany sov. Stranou nezůstává ani téma „Sovy jako cesta k míru“, neboť mytologie a charisma sov působí na všechny a lze je s úspěchem využít k lepšímu porozumění mezi národy. Autor dále vyzdvihuje význam sovy pálené při realizaci biologické ochrany zemědělských kultur – zde především pro oblast Izraele. Tato metoda má i u nás poměrně dlouhou historii. Na základě výpočtů uvádí, že rodina sovy pálené se čtyřmi mláďaty zkonsumuje za rok přibližně 6 000 drobných savců. Aby biologická ochrana byla funkční, musí se v přírodě nacházet početná populace cílového predátora. V tomto kontextu je však obtížné srovnávat výsledky pro tak rozdílné oblasti, jako je střední Evropa a Blízký východ (Izrael). Rozdílné jsou typy biotopů, podnebí, druhy kořisti, početnost a dostupnost potravy, využívání a způsob hospodaření v zemědělské krajině apod.

Třetí kapitola je věnována parazitům a predátorům, kteří populaci sovy pálené významně ovlivňují. Jedná se o téma méně probádané. Autor v něm zpracoval seznam všech známých druhů endo- a ektoparazitů zjištěných u sovy pálené a dalších druhů čeledi Tytonidae, a to napříč kontinenty.

Čtvrtá kapitola je věnována fyziologii a smyslovému vnímání sovy pálené. Sova pálená ve srovnání s jinými nočními druhy ptáků např. velmi účinně detekuje všechny frekvence přicházejícího zvuku, což jí umožňují četné anatomické a fyzi-

ologické adaptace. Účinnou morfologickou adaptací je obličejový závoj (disk), který zvětšuje velikost hlavy a s plochou cca 35 cm² funguje jako satelitní anténa umožňující zesílení přicházejícího zvuku až o 20 decibelů. Sova pálená má asymetricky uspořádané ušní otvory, kdy jedno ucho je v lebce umístěno mírně výše než to druhé. Tato asymetrie umožňuje rozdílný příjem úrovní a načasování příjmu zvuku, což výrazně usnadňuje jeho lokalizaci, zejména při nízkých frekvencích. Do této kapitoly je poněkud nesourodě včleněna podkapitola popisující vysokou citlivost sovy pálené na chladné počasí a sníh a s ní související mortalitu. Pátá kapitola je věnována morfologii sovy pálené, především tělesným proporcím jednotlivých poddruhů a druhů čeledi Tytonidae, včetně pohlavního dimorfismu.

Šestá kapitola je zacílena na život sovy pálené coby nočního lovce, na metody lovu, výběr kořisti a samotnou potravu. Zdůrazněn je význam velikosti loveckých teritorií ve vazbě na energetické výdaje při lovu a transferu kořisti. V poslední době byly tyto poznatky významně rozšířeny díky telemetrickým metodám. Roulin uvádí dolety sovy pálené od hnízda za potravou až do vzdálenosti 4,2 km zjištěné v Německu, 4,5 km ve Skotsku, 5,6 km v USA a v průměru 5 km ve Švýcarsku. Uvedené dolety však z větší části představují mezní hodnoty, kdy např. v Německu byla průměrná vzdálenost doletu za potravou 637 m (Brandt & Seebaß 1994). Tyto krátké doletové vzdálenosti jsou pro sovy limitující. Aby uživily svou rodinu, potřebují sovy vyšší hustotu kořisti na menší ploše. Např. u dravých ptáků jsou doletové vzdálenosti za potravou významně delší.

Sedmá kapitola popisuje chování sovy pálené především během hnízdění – námluvy a kopulaci, partnerský vztah, promiskuitu (včetně zaznamenaných přípa-

dů polygynie a polyandrie). Navazující osmá kapitola se zabývá hnízdní biologii sovy pálené. V tomto kontextu je zajímavý zaznamenaný případ hnízdění sovy pálené v roce 2013 v Izraeli. Ornitolog Ezra Hadat našel v opuštěné nádrži na vodu společné hnízdiště dvou samic a jednoho samce sovy pálené. Obě samice snesly celkem 20 vajec (poblíž sebe), z nichž se vylíhlo 19 a společně bylo vyvedeno 16 mláďat. Samec celou tuto soví rodinu živil a denně přinášel 15–20 drobných savců.

Další tři kapitoly jsou věnovány rodičovské péči, vztahům mezi sourozenci a demografii – rozptylu mláďat, pohnízdání rozptylu a migraci, přežívání sov a populační dynamice. V podkapitole věnující se mortalitě s názvem „Zrození ke ztrátě“ autor poukazuje na skutečnost, že v Indonésii a v některých dalších zemích jsou sovy pálené prodávány na tržištích jako domácí mazlíčci. To dokumentuje na fotografii, na které lze ve 13 malých klecích napočítat celkem 33 plně opeřených sov pálených určených k prodeji. Poznává, že film Harry Potter významně zvýšil trh se sovami v Indonésii, neboť děti po zhlédnutí tohoto filmu chtěli mít sovu prostě doma.

Poslední (dvanáctá) a poměrně rozsáhlá kapitola je věnována polymorfismu ve zbarvení opeření. Zabývá se barevným polymorfismem a jeho genetikou ve vztahu k pohlaví, výběru partnera, funkci bělavého a rezavého zbarvení a výskytu a četnosti skvrn na spodině těla. Autor se věnuje studiu barevných morfů sovy pálené od 90. let 20. století. Uvádí např., že nové morfy (kombinace barev a skvrnění) mohou mít vyšší úspěšnost při lovu potravy, neboť kořist tuto novou morfu nerozpozná jako predátora. Vztah predátora a kořisti pak může působit jako „motor“ evoluce barevného polymorfismu. Nutno zdůraznit, že se jedná pouze o hypotézu.

Polymorfismus opeření Roulin sleduje ve vztahu k dědičnosti s využitím genetických analýz. Jak v podkapitole věnující se dimorfismu uvádí: „V populacích sovy pálené a dalších druhů sov rodu *Tyto* jsou samice v průměru tmavěji rezavé než samci a mají větší tmavé skvrny na spodině. Avšak barevnost opeření včetně velikosti, četnosti a zbarvení skvrn na spodině nemůže být identifikačním klíčem k určení pohlaví“. Vzhledem k variabilitě uvedených znaků a překryvu těchto znaků u jednotlivých pohlaví s tímto závěrem zcela souhlasím. Čtenáře mohou rovněž odkázat na výsledky de Jonga (2013), který studoval barevné znaky v opeření na křídlech sov (u sražených jedinců, pohlaví identifikováno pitvou). Roulin se zabývá barevnými změnami v opeření sov i v průběhu stárnutí, což je velmi zajímavé téma. Zmiňuje, že po každém dalším kompletním pelichání jsou sovy o něco světlejší. Po prvním pelichání samci skvrny na spodině ztrácejí, zatímco u samic jsou skvrny naopak větší. Tato kapitola končí podkapitolou s názvem „Transgender u sovy pálené?“, ve které autor rozvíjí své teorie na základě výzkumů ze Švýcarska. Uvádí, že velikost a četnost skvrnění spodiny ovlivňuje pravděpodobnost přežití sov v prvním roce života. Dále uvádí, že pozitivní selekce na výskyt skvrnění u samic a negativní selekce na výskyt skvrnění u samců je příkladem „sexuální antagonistické selekce“. Skutečnost, že znaky jako velikost, zbarvení a četnost skvrn na spodině se u jednotlivých pohlaví sovy pálené mohou překrývat, je zřejmé. Nelze však z toho činit obecné závěry, neboť morfologických znaků, které se mezi jednotlivými pohlavími sovy pálené překrývají, je více.

Každý autor monografie je nucen vyřadit se s formou citací zdrojových dat a seznamem literatury. Roulin zvolil

formu, kdy v textu nejsou uvedeny citace jednotlivých zdrojů. V návaznosti na každou podkapitulu je uveden pouze seznam doporučené literatury k dalšímu čtení. Z tohoto uspořádání není zřejmé, co jsou výsledky jeho vlastní práce a jaká data byla převzata z literatury. Současně chybí i celkový seznam použité literatury. Toto uspořádání je zřejmě důsledkem velkého množství prací, které autor prostudoval a jejichž poznatky pro svou monografii použil. Na druhou stranu seznam literatury a odkazy na zdrojová data by tuto monografii obohatily a učinily komplexnější.

V závěru monografie Roulin uvádí: „*Sova pálená se v průběhu let ukázala jako vynikající modelový organismus pro studium mnoha klíčových otázek z hlediska biologie, zahrnující tak různorodá pole jako fyziologie (zrak, sluch, metabolismus), ekologie (interakce predátor–kořist, lovecké chování), behaviorální ekologie (rodinné vztahy, rozptyl), populační dynamika, genetika a evoluční biologie (barevný polymorfismus). Využil jsem tento obrovský soubor znalostí, abych představil tohoto fantastického ptáka komplexněji, než tomu bylo v předchozích knihách.*“ Pravdou je, že autor v této v pořadí již 14. monografii věnované sově pálené posunul pomyslnou laťku kvality a rozsahu předávaných informací zase o něco výše.

Karel Poprach

- Baudvin H. & Perrot P. 2005: *Alba*. Alba Aluco, Dijon.
- Brandt T. & Seebaß C. 1994: *Die Schleiereule: Ökologie eines heimlichen Kulturfolgers*. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Bunn D. S., Warburton A. B. & Wilson R. D. S. 1982: *The Barn Owl*. Poyser, Calton.
- de Jong J. 1983: *De Kerkuil*. Kosmos, Utrecht.
- de Jong J. 1995: *De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen*. Friese Pers Boekerij, Leuwaarden.

- de Jong J. 2013: *De kerkuil, handleiding voor beschermers*. Uitgave SKWN, Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland.
- Epple W. 1993: *Schleiereulen*. G. Braun, Karlsruhe.
- Leshem Y. 2013: *Buma the Barn Owl. The Farmer's Friend*. The Hoopoe Foundation, The Society for the Protection of Nature in Israel (SPNI) and Tel-Aviv University.
- Poprach K. 2008: *Sova pálená*. TYTO, Nenakonice.
- Poprach K. 2010: *The Barn Owl*. TYTO, Nenakonice.
- Shawyer C. R. 1987: *The Barn Owl in the British Isles: Its Past, Present and Future*. The Hawk Trust, London.
- Shawyer C. R. 1994: *The Barn Owl*. Hamlin Species Guides, London.
- Taylor I. R. 1989: *The Barn Owl*. Shire Publications, Aylesbury.
- Taylor I. 1994: *Barn Owls: Predator-Prey Relationships and Conservation*. Cambridge University Press, Cambridge.

Walls S. & Kenward R. 2020: *The Common Buzzard*

T & AD Poyser, London (ISBN 9781472972088). 304 str., cena 27,37 GBP.

Každý, kdo se kdy podrobněji zabýval dravci, pravděpodobně narazil na práce dvojice Robert Kenward a Sean Walls. Oba spolu mimo jiné po dlouhou dobu zkoumali káni lesní (*Buteo buteo*) ve Velké Británii a přispěli k rozvoji telemetrických metod. Když jsem se tedy náhodou před pár lety dozvěděl, že chystají monografii o káni lesní – druhu, jemuž oba věnovali značnou část své badatelské kariéry –, nepochyboval jsem, že si knihu, až spatří světlo světa, opatřím. Už jen proto, že jsem sám studiem káni strávil také dosti času.

Knihou není na pohled velká, ovšem informacemi je nabitá víc než dost. Jak to ve správné druhové monografii bývá, autoři v textu zachytili snad vše, co nás

na kání může zajímat a co o tomto druhu věda dosud zjistila. Dozvíme se základní charakteristiky druhu, jsou zde informace o rozšíření a taxonomii včetně dosud spolehlivě nevyřešených otázek příbuznosti s jinými druhy rodu *Buteo*, dost místa je věnováno i poddruhům, zvlášť je pojednáno určování v přírodě včetně odlišení poddruhu *B. v. vulpinus*, a popsáno je i pelichání. Opomenuta není ani proslulá barevná proměnlivost káně lesní a toto téma se objevuje i v dalších kapitolách. Autoři přitom nezastírají, že v barevných morfách káně lesní není zdaleka ve všem jasno. Kouzlo kvalitní vědecké publikace, ať je to článek nebo celá kniha, tkví nejen v tom, na jaké otázky dovede odpovědět, ale také v tom, jaké další otázky nastoluje. Ani v tom recenzovaná monografie nesehlává.

U druhů, které se živí lovem, nás zajímá složení potravy, způsob lovu a vztah populace dravce k populaci kořisti. V monografii je těmto tématům věnován dostatečný prostor. Dozvíme se nejen poznatky o složení potravy nashromážděné v různých částech areálu výskytu káně lesní, ale také něco o proměnlivosti jídelníčku, o energetických nárocích druhu a v neposlední řadě i o tom, kolik a jaké potravy káně potřebuje k přežití, případně ke zdárnému vyvedení mláďat. Poučné jsou části textu o efektivitě trávení potravy či stavbě trávicího traktu, v obou případech ve srovnání s jinými dravými ptáky. Metodika zjišťování složení potravy je pojednána obsírně a čtenář si tak dobře uvědomí, že vždy je dobré se ptát, jakou metodou byly informace o složení potravy predátory zjištěny. Např. to, že se káně dovede živit i žížalami, mi bylo známo, ovšem překvapila mě skutečnost, že na stravě složené skoro výhradně ze žížal dovedou britské káně přežít zimu. Dobře je v monografii dokumentovaná schopnost kání „přepnout“ na alternativní kořist, když je nedostatek té hlav-

ni a preferované – především hlodavců. Autoři knihy přesvědčivě dokládají, že ač potravní generalista, káně lesní je nejlépe přizpůsobena právě k lovu drobných, pozemí se pohybujících savců.

Především v kapitolách o prostředí, teritorialitě, hnízdění a pohnídním rozptylu či přežívání se projevuje obrovská osobní zkušenost obou autorů s výzkumem káně lesní. Množství z poznatků představených v monografii pochází z odborných článků, jichž oba autoři publikovali slušnou řádku. Většinou bádali na místní populaci kání v Dorsetu a odtud také pochází většina výsledků. To může být jistým způsobem omezující, protože jak známo, káně v Británii se chovají jinak než třeba na evropském kontinentě. Není ale chybou autorů, že se do tak rozsáhlých a propracovaných výzkumů nepustili i jinde.

Průkopnické práce S. Wallse a R. Kenwarda s použitím vysílaček tak třeba ukázaly, že do té doby používané výsledky kroužkování nadhodnocovaly mortalitu mladých ptáků, zejména v prvním roce života. Naopak byly tradičně podhodnocovány přirozené příčiny úmrtnosti kání. Autoři také v kapitole o populacích dobře dokládají, že se v populaci poměrně často vyskytují jedinci, kteří nehnízdí. Existence takových ptáků v populaci bývá dodnes ignorována a důsledkem jsou nesprávné odhady stavu populace a jejího dalšího vývoje.

Jako jiným predátorům, i kání lesní se dostalo neblahé pozornosti člověka a káně byly hubeny na potkání, lhostejno, jaké skutečné riziko jako potravní konkurent člověka představovaly. Časy bezuzdného hubení dravců všude v Evropě jsou však již ne-li pryč, tak jistě na ústupu. Autoři knihy dokumentují tento vývoj právě na kání, a to především na rekolonizaci území Velké Británie, na jejíž velké části byla dříve vyhubena. Současně autoři nezakrývají, že ve vztahu mezi kání

(a některými dalšími dravci) a některými skupinami lidí stále existují třecí plochy. Autoři se k těmto konfliktům staví pragmaticky, s pomocí populační biologie a vědy obecně. Cílem je zamezit ohrožení populace káně lesní, ale současně bránit škodám, které může některým skupinám lidí působit. To, že oba autoři jsou sokolníci a v podstatě tedy lovci, se projevuje nejen v obrovském zaujetí pro tento druh a v jeho důkladné osobní znalosti, ale právě i v pragmatickém přístupu ke konfliktům s lidmi. V tom je pro nás jejich přístup přinejmenším podnětný a snad i inspirující.

Osobní vztah autorů k druhu se táhne celou monografií a projevuje se i na čtivosti a srozumitelnosti textu. Oceňuji také shrnutí, které se nachází na konci každé kapitoly a které čtenáři umožňuje rychlou rekapitulaci toho podstatného, co se v kapitole píše. Knihu osvěžují černobílé kresby a vložená fotografická příloha.

Kniha stojí za přečtení a může posloužit jako dlouhodobý zdroj informací o káni lesní. Pochybuji, že bude v dohledné době překonána.

Petr Voříšek